
“OSMANLILARI GERİ GETİRMEK”

*

*Mustafa Armağan**

ÖZET

Tarih pek de masum bir malumat küpü değildir. Hasım cepheye yollanacak en müsait 'bomba'lar tarih cenahında depolanır. Tarih üzerinden karşı tarafa yollanan mesajlar, ideoloji postanelerinin damgalarını taşıyıcı pulları üzerinde.

Bir yerde, tarihi anlatmak bugünü anlatmaktır bu yüzden; bugünü ve bugünün ilgilerini, eksikliklerini, zihinlerdeki vakumu, perspektifini yansıtır tarihler. Daha doğrusu tarih diye okuduğumuz bilgi yığını, hiç de ham ve masum ve dahi nötr bir olay birikimi olmayıp her zaman başka beyinlerin süzgeçten geçirerek önümüze servis yaptığı, işlenmiş, yönlendirilmiş, mamul ve pişirilmiş yemeklerdir. Başka türlü söylersek, bugünü kurmaya niyetlenmiş yakın geçmişin aktörlerinin, dünyaya bakacağımız pencerelere yerleştirdikleri camlar ve demir parmaklıklardır.

Anahtar Kelimeler; Osmanlı, Türkiye Cumhuriyeti, Bernard Lewis, Müslümanlar, Gerileme Paradigması.

Parmaklıkların arasından görürüz dünyayı. Onların arasından bakan mahpus çehremizi yine onlar aracılığıyla keşfederiz. Eflatun'un mağarasındaki adamlar gibi arzu edilen yöne bakmakla yükümlüyüzdür; dışarıda neler olup bittiğini göremediğimiz gibi, dışarıyı diye bir yer olduğunun da far-

* Araştırmacı - Yazar

kinda değildir çoğunlukla. Işığa arkasını dönmüş bir topluluğun kaderidir gölgelerini seyretmek; 'asl'ın ne olduğunu, nasıl bir şey olduğunu hissedememek; ve gölgelerin sahiplerini keşf edememek...

Osmanlı tarihinin nasıl anlatıldığını hatırlarsanız okul kitaplarında veya popüler tarih yazarlarımızın kaleminde. O, kanlı bir antolojidir (Çetin Altan); geri kalmışlığımızın sembolüdür (Yusuf Akçura); önce dışarıyı, gücü tükenince de içeriyi talana girişen yağmacı bir devletin değişmez kaderinin hikâyesidir (Friedrich Engels), Osmanlı, Batı'daki gelişmeleri bir türlü anlamamıştır (Mümtaz Turhan), 'zirvedeki çüce' olan Kanuni'den sonra uyumaya başlamış bir devdir (Necip Fazıl Kısakürek) vs. Osmanlı tarihini bir de Batı cephesindeki kışkırtıcıların kaleminden okuyanlar, bilimsellik maskesi altına ne tür menhusluklar gizlendiğini fark etmekte fazla zorlanmayacaklardır.

Osmanlı tarihini anlamamızın önündeki en büyük engellerden birisinin, 'gerileme' saplantısı olması şaşırtıcı değil. Çünkü başka konularda taban tabana zıt gibi görünen kalemlerin bu noktada neredeyse tek bir saf, hatta muntazam tek bir duvar oluşturmaları, alışık olduğumuz bir durum. Bu 'gerileme anlatısı' o kadar sık tekrarlanmakta ve o kadar kendiliğinden belli (*bedihi*) bir olaymış gibi zikredilmektedir ki, tarih okurları da, daha işin başlangıcında edindikleri bu izlenimin bir olgu mu, yoksa bir iddia mı olduğunu, daha doğrusu, realist bir tespit mi yoksa 'bir' Osmanlı resminin zihinlere yerleştirmek için resmetmeye girişilmiş bir efsane mi olduğunu sorgulamaya dahi ihtiyaç duymaz hale geliyorlar.

Ve bu böyle yıllar yılı sürüp gidiyor. Hangi kesime mensup olursanız olun, hangi eğitim formasyonunu alırsanız alın, kültür ortamımızda, tıpkı bir tabu gibi, 'gerileme'yi reddetmek bir yana, tartışmak dahi cidden cesaret gerektiren dokunulmazlık zırhına büründürülmüş durumdadır. Gerilemenin bir olgu değil, bir değer yargısı olduğunu söylemeye, en azından şüphelerinizi belirtmeye ve sorgulamaya kalktığımızda insanların ilk tepkisi şu oluyor: 'Zaten Osmanlı gerilememiş miydi? Eğer gerilemediyse, neden bugün artık Osmanlı yok? Gerileme yok idiye Osmanlı Devleti neden yıkıldı?'

Gerileme'den tam olarak neyin kast edildiğini belirlemeden, gerçekte ne olduğunu hall u fasl etmeden, yani 'karakucak usulü' girişilen bu yorumların nereden kaynaklandığına bakarsanız, şaşkınlığınız daha bir artacaktır. Çünkü 'gerileme' iddiasının Osmanlıların kendi içlerinden mi kaynaklandığı, yoksa hasımları olan Avrupalı gözün bir yakıştıması mı olduğu yeterince dikkat sarf edilmeyen karanlık bir nokta olarak karşımıza çıkacaktır.

HANGİ 'GERİLEME'?

Osmanlı Devleti'nin belli bir tarihten sonra gerilediğini savunanlar 'gerileme' derken tam olarak neyi kast ediyorlar sahiden de? *Tereddî* midir kastedilen şey, yoksa *inhitat* mıdır? Eğer *tereddî* anlamında bir gerilemeden söz edeceksek, o zaman şunu söylüyoruz demektir: Osmanlı Devleti ve toplumu ilerlemiş olduğu konumdan gerilemiştir, geriye gitmiştir. Kendi içinde bir dejenerasyon yaşamıştır, yani bozulma. Kastımız bu ise eğer, dışarıya, yani Osmanlı'nın 'öteki'si olarak kurguladığımız Avrupa'nın ilerleyip ilerlememesiyle bir işimiz yok demektir, çünkü Avrupa yerinde sapsaydı bile biz kendi içimizde bir gerileme yaşamışızdır bu iddiaya göre; geri kalmışlığımızın sebebi budur: Osmanlı Devleti bozulduğu için geri kaldı.

Ancak 'gerileme'nin ikinci anlamına gelirse, yani bu terimle Osmanlı sisteminin kendi içindeki bir *tereddî* geçirdiğini değil de, Avrupa ülkeleriyle olan yarışında geri düştüğünü, *inhitât*'a maruz kaldığını kast ediyorsak, o zaman şunu söylüyoruz demektir: Osmanlı sistemi kendi içinde yoluna devam ediyordu ancak Avrupa tarafından geçildi. Kastımız bu ise Osmanlı'nın *tereddî*'sini ya kabul etmiyoruz ya da pek önemsemiyoruz demektir, çünkü Osmanlı sistemi kendi temposunda yoluna devam etseydi bile Avrupa'nın modern çağlardaki olağanüstü ilerleme temposu karşısında geri kalacaktı. Bu, kaçınılmazdı demeye getiriyoruz.

Metinlerine eğildiğimizde, 'gerileme' tezini savunanların hangisini murad ettiklerini ayırd etmenin güçleştiği örnekler bolca rastlıyoruz. Bazen bu iki anlamın, yani *tereddî* (*decay*) anlamı ile *inhitat* (*decline*) anlamının birlikte veya birbirinin yerine kullanıldığına ya da konjonktüre göre bazen ilk anlamda, işlerine geldiği zaman da öbür anlamda kullandıklarına şahit oluyoruz, olacağız.

Velhasıl şöyle bir tablo çıkarıyorlar karşımıza: Osmanlı Devleti ve toplumu hem kendi içinde bir çürüme yaşadı, hem de Batı karşısında geri kaldı ya da her ikisi de beraberce vuku buldu. Tabii tam bir kargaşa.

Ancak bu iddianın sahiplerinin, kendi içinde çürüten bir sistemin, nasıl olup da çürümeye başladığı söylenen tarihten, yani Kanuni'nin ölümünden devletin yıkılışına kadarki 357 (üç yüz elli yedi) yıl, yani 3,5 asır, yani Türkiye Cumhuriyeti'nin ömrünün 4,5 katı kadar bir müddetle yaşamaya devam ettiğini, ayakta kalabildiğini, dünya siyasetinde eskisi kadar olmasa bile, söz sahibi olmaya devam edebildiğini, Osmanlıların, Mehmet Genç hocanın deyişiyle bu *mucizeyi* nasıl başardıklarını da açıklamaları gerekir. Çürüme süresi, sağlıklı olduğu varsayılan ömrünün -kuruluşundan (1299) Kanuni'nin

ölümüne kadar geçen süre 267 yıldır- yaklaşık bir asır fazlasına tekabül eden bir devletin bu muazzam başarıyla nasıl çürüyebildiği(!) ise apayrı bir tartışma konusudur.

Türkiye’de ve şimdilerde Amerika Birleşik Devletleri’nde Neo-Conlar tarafından pek tutulan –hatta çoğunun üniversitede hocası olduğu söylenen- Oryantalist Bernard Lewis’in gerileme meselesine yaklaşımı, kendisine yurt dışında olduğu kadar yurt içinde de epeyce taraftar bulmuşa benzemektedir. Maalesef Lewis’in *Modern Türkiye’nin Doğuşu* adlı, tercümesi tam bir facia olan ve Türk Tarih Kurumu gibi medar-ı iftiharımız olması gereken bir kurumun bastığı demode olmuş kitabından Türk okuru ne anladı, bilmiyorum. Ama anladıkları bile yetmiştir diye düşünüyorum Osmanlı’yı anlamamalarına.

Bernard Lewis’in neredeyse yarım asırdır Müslümanlara ve tabiatıyla Osmanlılara karşı püskürttüğü öfke lavları nasıl yurt dışında Samuel Huntington’ın “Medeniyetler çatışması” tezine müsait bir toprak hazırlamışsa, içeride de anlamsız bir Batı karşıtlığını, hadi o neyse ama Avrupa karşısında Osmanlı Devleti’ne haksız yere yakıştırılan bir zafiyet ve acziyet retoriğini canlandırmışa benzemektedir. Ne var ki, Lewis’in ‘Osmanlı gerilemesi’ (*Ottoman decline*) hakkındaki büyük tezinin arka planı daha korkunçtur. Ona birazdan geleceğiz; ancak önce Lewis’in ne dediğini görelim.

BİR PROTOTİP: BERNARD LEWIS

Lewis’in kafasında Batı o kadar sorgulanmaz ve yüce bir konumdadır ki (sanki bizim değil!), bütün dünya ve elbette Osmanlı da, ona yaklaşabildiği veya benzeyebildiği oranda bir ‘şey’e benzeyecek, ondan uzaklaştığı oranda da, bir ‘şey’ olmak vasfını yitirecektir. 11 Eylül’den sonra yayınladığı kitabı *What Went Wrong?* (Yanlış Giden Ne?), Lewis’in kafasındaki modeli bir ayna gibi yansıtmaktadır. İslam âleminde yanlış giden bir şey var: Bütün gayretlerimize rağmen, onlar bizim gibi olamadılar. Neden olamadılar? Nerede yanlış yaptık da onlar bize, Batılılara benzemediler? Bize benzemeleri için daha neler yapmamız lazımdır? Bir nevi Neo-Conlara baba nasihatları...

Lewis’in uzmanlık sahası olduğuna inanmak istediğimiz ama çoğu zaman bir gazetecinin mi yoksa bir bilim adamının mı konuştuğuna şaştığımız yargılarına baktığımızda aynı tavrı, pervasız bir tavırla tarih alanına da taşımış olduğunu görmekteyiz.

İki hasım medeniyet vardır onun kafasında. Bu ezeli husumet, İslamiyetin 15 asır önce zuhuruyla başlamış, muhtelif zigzaklar çize çize bugüne kadar gelmiş ve maç, Batı’nın nihai galebesiyle sonuçlanmıştır. Şimdi

kolu kanadı kırılmış olan Batı'nın bu hasm-ı bî-âmân'ını hazmetme sürecidir, dolayısıyla "tarihin sonu" yakındır.

Lewis'in argümanı şöyle devam ediyor: İslamiyet bin yıldır Hıristiyanlığa galebe çalıyordu. Ne zaman ki, Viyana önlerinde Türkler bozguna uğratıldı, İslam âleminde Avrupa (Batı) karşısında geri çekilme süreci doğdu. Ardından da Osmanlı güneşi askerî, ekonomik ve bilimsel olarak Batı'nın karşısında 'tutulmaya başladı' (Osmanlı tutulması). Osmanlı'nın yaşadığı bu ilk derin 'utanç', sonraları Müslümanlar arasında Batı'ya karşı "saldırgan bir öfke"ye dönüştü. İşte bugün Müslümanların modern Batı'ya duydukları yaygın öfkenin tarihî kökleri buraya dayanmaktadır.

Bu bir medeniyetler çatışmasından daha hafif bir şey değildir – Yahudi-Hıristiyan mirasımıza, laik düzenimize ve her ikisinin yeryüzüne yayılmasına karşı kadim bir hasmın belki bilinçdışı fakat kesinlikle tarihî bir tepkisidir.¹

Lewis'in, Osmanlıları, medeniyetle özdeşleştirdiği Avrupa'dan (Batı'dan) dışlayan tavrında bu yaklaşım iyice belirgin hale gelmektedir. Ona göre, Rönesans mutlak bir şekilde Avrupalı, dolayısıyla münhasıran 'Batılı' bir gelişmedir ve işin garibi, Avrupa'nın burnunun dibinde yaşayan Osmanlılar bu olayı ne merak etmişlerdir, ne de onun oluşumuna katılmışlardır.

"Kayıtlar göstermektedir ki" diyor *Muslim Discovery of Europe* (Müslümanların Avrupa'yı Keşfi) adlı Türkçeye de çevrilen kitabında, "18. yüzyılın ikinci yarısına kadar [Osmanlıların Avrupa hakkında topladıkları] malumat çoğunlukla hurafeden öteye geçmeyen, hatalı ve neredeyse daima günü geçmiş bilgilerden ibaretti." Ne zaman ki, 18. yüzyılda Osmanlılar Avrupaî tarzda diplomasiyi ve askerî teknikleri benimsediler, bu taşlaşmış gövdede kıpırdanma alametleri başlamış oldu. Ancak 19. yüzyıl başlarındadır ki [Tanzimat'ı kastediyor], Müslümanların tavırlarında esaslı değişmeler görüldü. Böylece Müslümanlar, Türkiye'den başlayarak Hıristiyanlık ile İslam âlemleri arasında yalnız iktidar değil, bilgi bakımından da dengelerin değiştiğini fark ettiler ve ilk defa Avrupa dillerini öğrenmenin değerini anladılar. Lewis'e göre, Müslümanların kendi dillerine olan ilgileri bile yok denecek kadar aşağı düzeydeydi. Dolayısıyla bu vazifeyi, ülkelerine gelen emperyalistler ile misyonerler üstlenmişti.

¹ Bernard Lewis, *From Babel to Dragomans: Interpreting the Middle East*, London: Weidenfeld and Nicholson, 2004, s. 330'dan nakleden, William Dalrymple, "Foreword: The Porous frontiers of Islam and Christendom: A clash or fusion of civilizations", Editör: Gerald McLean, *Re-Orienting the Renaissance: Cultural Exchanges with the East*, New York: Palgrave Macmillan, 2005, s. XVI.

MÜSLÜMANLAR NEDEN BU KADAR İLGİSİZ VE MERAKSIZ?

Burada temel soru şudur: Müslümanlar neden bu kadar ilgisiz ve meraklıdır?

Lewis bunu, İslam medeniyetinin modern Batı karşısında 'gerilemiş' olmasına bağlıyor ve bütün analizi de bu soru üzerinde şekilleniyor zaten. Müslümanlar modern Batı karşısında uğradıkları hezimet, ancak Batı'nın önünde diz çökerek atlatılabileceklerdir ve asıl korkunç olan yanı, Lewis'in gerileme tezi, aslında İslam dünyasını bu noktaya getirmeye icbar edecek bir *silah* olarak tasarlanmıştır.

Oysa ne Rönesans Lewis'in anlattığı gibi saf bir Avrupa mucizesidir, ne İslam dünyası ile Avrupa (Hıristiyan alemi) arasında, onun varsaydığı türden uzlaşmaz ve mutlak bir karşıtlık sözkonusudur, ne de Müslümanlar meraklılık ve seyahatname yazma konusunda Batılı meslektaşlarından geridedir. Bunu örnekleriyle ortaya koymak pek zor olmayacaktır. Ancak buna girmek yerine, cevap olarak yine Batılı literatürde son yıllarda ortaya konulan bazı eserlere göz atmak yeterli olacaktır.

İngilizce literatürde son zamanlarda yayınlanan bazı çalışmalar, Rönesans'ın sınırlarını İslam alemini de içine alacak şekilde genişletirken, aynı zamanda bugüne kadar Avrupalı köklere dayandığını bildiğimiz pek çok pür 'Batılı' zannedilen hadisenin içerisinde Müslümanların, özellikle de Osmanlıların bulunduğunu kesin bir dille ortaya koymaya başladı.

Mesela Oxford Üniversitesi tarafından basılan Jerry Brotton'un *The Renaissance Bazaar*'ı (2002), Brotton ve Lisa Jardine'in birlikte hazırladıkları *Global Interests* (Reaktion Books, 2000), Yale Üniversitesi tarafından yayınlanan Deborah Howard'ın *Venice and the East*'i (2000), Jack Goody'nin Türkçeye *Avrupa'da İslam Damgası* (Etkileşim Yayınları, 2005) adıyla çevrilen *Islam in Europe*'u (Polity Press, 2004), Franco Cardini'nin *Europe and Islam*'ı (Blackwell, 2001), Daniel Goffman'ın *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*'u (Cambridge University Press, 2002), Columbia Üniversitesi Yayınları arasında çıkan Nabil Matar'ın *Turk, Moors and Englishman in the Age of Discovery*'si (1999), dahası, Robert Ousterhout'dan Julian Raby'ye kadar uzanan geniş bir Batılı araştırmacı kadrosunun yazdığı giderek renklenen makaleler,² bize Osmanlı'dan bağımsız bir Rönesans'ın vücut bulamayacağını,

² Bunlara sadece iki örnek verelim: Robert Ousterhout, "The East, the West, and the appropriation of the past in early Ottoman architecture", *Gesta*, Vol. XLIII/2, 2004, s. 165-176; Julian Raby, "A Sultan of paradox: Mehmed the Conqueror as a patron of arts", *Oxford Art of Journal*, Vol. 5, No. 1, (Patronage) 1982, s. 3-8.

Venedik şehri ve kültürünün İslam aleminin fırınında piştiğini ve Osmanlı'nın kollarının İngiltere gibi İslam aleminin etkisinde fazla kalmadığı zannedilen bir ülkeye dahi uzanmış olduğunu, özellikle Fatih Sultan Mehmed'in bir 'Rönesans adamı' olduğunu göstermiş bulunuyor.

Böylece artık 'Rönesans' ve 'Avrupa' gibi, büyük ölçüde 19. yüzyıl Avrupa tarihçilerinin ve Bernard Lewis gibi gayretkeş ve ateşli oryantalistlerin 'Batı'ya tahsis ettikleri 'inşa'ların yarıçapları genişlemekte ve tarihçilik mesleğinin önüne yeni ufuklar serilmektedir. Hatta Clive Ponting gibi yetkin bir İngiliz tarihçisi, birkaç yıl önce kaleme aldığı dünya tarihinde, meslektaşlarına bir çağrıda bulunarak, artık Avrupa'nın tarihini Avrupalı olmayan halkların da yazması gerektiğini, bu yapılabildiği takdirde Avrupa tarihinin şimdiye kadar kendi tarihçilerine görünmeyen ilginç yüzlerinin ortaya çıkacağını ileri sürmüştü.³

OSMANLI TARİHİ KAFALARIMIZDA ÇÖKMEYE DEVAM EDİYOR

Aynı şey Osmanlı tarihi için de geçerli değil mi? Artık Avrupa tarihinin yörüngesinde bir uydu gibi dolaşan, neredeyse münhasıran Avrupa'ya karşı 'ilerlemiş' ve onun karşısında 'gerilemiş' bir devletin bağımlı tarihine indirgenen Osmanlı tarihinin karmaşıklığını ve çok-boyutluluğunu ortaya koyacak bir girişimin gündemimize girmesi gerekiyor. Mevcut tarihten, daha doğrusu mevcut tarihin bakış açısından bakabildiğimiz kadar baktık ve bunun sınırına gelip dayandık. Artık bilimsel kisveli kitaplarımızdan popüler tarihçilere kadar yayılan 'gerileme paradigması'nın da sınırlarına dayanmış bulunuyoruz. Bu sınırın ancak Osmanlı fenomenine yaraşır bir çok-katlı paradigmayla aşılabileceğini görmemiz, onun ihtiva ettiği karmaşıklığı göğüsleyebilecek güçte bir modellemeyle daha önceki ağlarımızın avlamakta yetersiz kaldığı balıkları yakalayabileceğimiz bir düzeye eriştirmemiz gerekiyor tarihçiliğimizi.

Aksi halde, yine havanda su dövmeye devam edecek ve tam da bu sebeple, Osmanlı, geri kalacaktır! Bir başka deyişle, dünya tarihçiliği, incelediği alan üzerinde makro ve mikro düzeylerde alabildiğine genişler ve derinleşirken, bizim elimizdeki zengin malzeme, pörsümüş bir metodoloji ve kaba saba benzetmelerle tarih denizinde yalpalayarak ilerlemeye devam edecektir. İşte Osmanlı tarihi hakkındaki klasik "kuruluş-yükseliş-duraklama-gerileme-çöküş" şemamızın ulaştığı 'yetkinliğe' günümüzden popüler bir örnek (yazarın ismini vermiyorum ama tahmin etmeniz zor olmasa gerek):

³ Clive Ponting, *World History: A New Perspective*, Pimlico, 2001.

Biz bugün bozulmaya başlamadık ki, 400 seneden beri bozulageliyoruz... Pek çok Türk ve yabancı tarihçi Osmanlı'nın bozulmasını Kanuni Sultan Süleyman'a kadar götürüyor. Ruhsal bozulma olmazsa hiçbir kurumda bozulma olmaz. Yani önce ruhumuz kirlendi. Tabii, kurumlar da kirlendi.... Osmanlı, rehavet içinde uyumaya çekildi. Uyandıığında şartlar değişmiş, Avrupa başını alıp gitmişti. Paniğe kapıldı. Paniğin arkasından "yenilmişlik kaygısı" ile "aşağılık duygusu" geldi.

Bu örneğe, yukarıda gerileme kavramına getirmeye çalıştığımız tereddüthinin ayrımını da gereksiz kılacak bir çuvala doldurma çabasının hakim olduğu gözden kaçmıyor. Hem Osmanlı kendi içinde bozuluyor; ruhen kirleniyor. Sonra kurumlar da bu kirlenmeden nasiplerini sırasıyla alıyor. Rehavete kapılıyor ve uykuya dalıyor. Buraya kadar işin tereddü kısmı. Ardından Osmanlı bir de bakıyor ki, Avrupa kendisini geride bırakmış; böylece panikliyor ve yenilmişlik kaygısı ile aşağılık duygusuna kapılıyor.

Tarihinin yarısından fazlasını bozulmayla geçirmiş bir imparatorluk manzarasının abesliği bir yana, burada asıl aşağılık duygusunun bu tarihin aktörlerinde mi yoksa tarihçilerimizde mi olduğunu insan iyice merak etmeye başlıyor.

Ashab-ı Kehf kıssasından epeyce yararlanmışa benzeyen bu yaklaşım tarzı, ne yazık ki, tarihin 400 yıl önceki altın sayfalarını da karalamakta olduğunun farkında değildir. Çünkü böylesine uzun bir uykuya meydan veren birileri olmalıdır ve bu uyuyanlar birdenbire, bir genetik mutasyonla zuhur etmediklerine göre, zaafalarının kökleri, 400 yılın öncesindeki sayfalarda bulunmalı değil midir? A. Laroui'nin dediği gibi, o insanların uykusunu getiren bir dönem, kendi içinde de yüceliğini yitirmez mi? En azından bıraktığı uyuşturucu miras açısından sorgulanmalı değil midir Altın Çağ'ın kendisi de?

Velhasıl, Osmanlı tarihi çökmeye devam ediyor. Elbette kafalarımızda ve tarihçilerimizin testereleşen kalemlerinde.

GERİ GEL, EY OSMANLI!

Allah'tan ki, dünyada iyi tarihçiler var da, kötü örnekleri ayıklayabiliyor ve gerçekten tarihi anlamaya çalışanlarla ona elbise biçmeye kalkanları birbirinden ayırd edebiliyoruz. Kafasını kullanan ve gönlünü olmasa bile, aklını, araştırdığı konunun hizmetine veren tarihçi ile kafasındaki şablonu tarihe doğrulatmak ve kapıldığı aşağılık duygusunu tarihe yükleyerek hafiflemek için çırpınanları da bu sayede temyiz edebilme imkânına sahip oluyoruz.

Caroline Finkel'in tespitiyle söylersek, Osmanlı tarihçiliğinin önündeki acil görev, 'Osmanlıları geri getirmek'tir.⁴ Osmanlıları gerçek tarihçiliğin alanına getirmektir bir başka deyişle.

Çünkü küreselleşme çağında bütün toplumlar ve milletler, alt-milletler, hatta çingeneler gibi marjinal gruplar⁵ kendi öykülerini yeniden anlatmak için çırpınırlarken, bizim aynı muharref öyküyü sürgit tekrarlama alışkanlığımız, korkarım bu gidişle dilsiz kalmamıza sebep olacaktır.

Özellikle de Osmanlı tarihinin en 'karanlık' dönemleri oldukları giderek daha iyi anlaşılan 17. ve 18. yüzyıllar üzerinde dikkatle durmak, bizi modernleşme tarihimizle yeniden yüzleşme ortamına sokacak ve gerek Tanzimat'ı, gerekse Meşrutiyetleri ve Cumhuriyet dönemlerini, hatta bugünümüzü farklı gözlerle değerlendirebilme ve yüzümüzü daha açık seçik tanıyabilme imkânını başışlayacaktır.

Not: Bu metin, editörlüğünü yaptığım *Osmanlı Geriledi mi?* (İstanbul 2006, Etkileşim Yayınları) adlı kitabın giriş kısmının gözden geçirilmiş ve kısaltılmış halidir.

⁴ Caroline Finkel, "The treacherous cleverness of hindsight: Myths of Ottoman decay", Editör: McLean, *age*, s. 152.

⁵ Mesela "Osmanlı çingeneleri" üzerine çalışmalar, geçen yüzyılda Paspatis adlı İstanbullu bir Rum doktorun Fransızca eseriyle başlamış ve halen artarak devam etmektedir. Bkz. Elena Marushiakova ve Vesselin Popov, *Gypsies in the Ottoman Empire*, Centre de recherches tsiganes, University of Hertfordshire Press, 2001. Ayrıca Angus Fraser'ın *Çingenerler* adıyla Türkçeye kazandırılan *The Gypsies*'inde Osmanlı Devleti'nin çingenerlere, çağdaşı Avrupa devletlerindeki gibi sistematik baskı uygulamayan tek devlet olduğunu, onların gelenek ve göreneklerine saygı gösterdiğini ve kendi otoritelerince yönetilmelerine izin verildiğini ortaya koymaktadır (Çeviren: İlkin İnanç, İstanbul 2005, Homer Kitabevi, s. 154).